

Множинська Руслана Володимирівна

канд.філософ. наук,

доцент кафедри філософії, політології та українознавства

Київський національний університет

технологій та дизайну (м. Київ)

РЕТРОСПЕКТИВА КУЛЬТУРИ МОВИ ПЕРЕКЛАДУ В УКРАЇНІ

В історії української перекладної літератури і перекладознавства вирізняються окремі періоди, коли з кількісним збільшенням перекладів, з розширенням кількості мов, з яких перекладають, зростає увага і до культури мови перекладу. Так, наприкінці XIX ст. активною перекладацькою діяльністю займалися П. Куліш, І. Франко, Олена Пчілка, М. Старицький, Леся Українка. Високою культурою мови перекладу володіли такі майстри перекладу 20 ст., як М. Рильський, Борис Тен, М. Лукаш.

Культура мови перекладу – галузь перекладознавства, що вивчає й оцінює текст перекладу щодо його відповідності загальнолітературній нормі, стилістичній системі літературної мови.

Співвідношення мови оригіналу і мови перекладу – величина історично змінна. В Середні віки переклади були переважно буквальні, в XVII – XVIII ст. «вільні», для яких характерне скорочення і навіть зміни. Пізніше перекладачі прагнуть до відповідності оригіналу, до точної передачі і змісту, і художніх особливостей його. В певну добу першотвір прочитується перекладачами повному. Давні переклади несуть на собі відбиток минулого стану літературної мови. Крім того, через мовні явища перекладачі доносять до сучасного читача загальнокультурну, естетичну оцінку першотвору. Як галузь мистецтва перекладу культура мовного перекладу сприяє відбору, шліфуванню виражальних засобів рідної мови, урізноманітнює її стилістичні можливості. Відчуття рідної мови допомагає перекладачеві у використанні стилістично

маркованих засобів (діалектної, просторічної, архаїчної, високої книжної або розмовної зниженої лексики). Недосконалий той переклад, у якому відбувається стилістична переорієнтація мови оригіналу, що неодмінно призводить до порушення його змісту. Тонка межа відділяє новаторську мовотворчість перекладача від формального експериментування зі словом. Теоретики й практики перекладу відзначають труднощі у відтворенні фразеології першотвору, передачі міжмовних омонімів, наголошують, що переклад із близькоспоріднених мов буває складніший, ніж із мов структурно віддалених, а переклад наукової, публіцистичної літератури легший, ніж художньої. [4, с. 79].

«В історії і поезії різні виражальні засоби, і до них застосовують різні критерії оцінки!» Про це вчив своїх спудеїв у Києво-Могилянській академії ще 1705 року Теофан Прокопович: «Стиль і прикраси поетичної оповіді роблять її цілком відмінною від історії... Тому історик повинен бути надзвичайно обачливим і скупим у виборі слів... а поет цілком вільним і щедрим... Історична оповідь подібна до зістарілої матрони... а поетична, ніби наречена, прикрашена всілякими забаганками». [1, с. 11].

Подібні недоладності трапляються часто, коли перекладають з давньої мови, навіть з рідної, де знайомі слова несуть інший відтінок, або й протилежні за змістом. Так, наприклад, у Теофана Прокоповича можна зустріти вислів «позорище историческое», який означає у нього ніщо інше, як «історичний огляд».

Буквальний, або філологічний, переклад – це підрядник, проміжний етап на шляху до художнього перекладу, якому притаманний метод «компенсації», – коли «недодане» в одному місці додається в іншому. Важливо, щоб ні думка оригіналу не була спотворена, ні стиль. Це знав ще Цицерон, коли писав: «[В перекладі] моїм завданням було не передавати слово замість слова, але зберегти загальний стиль і силу (зміст. — Р.М.) [3, с. 11]. Про те, що одну й ту саму

думку можна передати багатьма способами, вчили й у Києво-Могилянській академії. Так, зокрема, Теофан Прокопович у своїй «Поетиці» наводить власний вірш під умовною назвою «Опис місця, на якому стоїть Київ», де подає 20 двовіршів – варіантів передачі однієї і тієї самої думки: із заходу Київ оточують гори, а зі сходу – річка Дніпро.

Наведені приклади засвідчують, що все це (попри значні відхилення від першоджерела) нормальні переклади, хоч деякі вже потребують осучаснення. При цьому зауважимо, що осучаснювати треба не тільки переклади з іноземних мов, а навіть тексти давньоукраїнські, які також слід перекладати сучасною українською мовою, щоб нинішній читач сприймав їх так само легко, як і давній. Таких перекладів є вже багато. Завдяки їм українське суспільство відкрило новий цікавий материк в українській культурі, який вважався мертвим, нецікавим для пересічного читача. Ці тексти залюбки читають тепер студенти, навіть без тиску на них викладачів. Такі переклади (осучаснені) дуже вразливі для критики, особливо з боку «академічної громадськості», яка висловлює обурення з приводу такої сваволі перекладачів, вказуючи на втрати (яких зазнає давній текст), але не хочуть визнати й очевидні здобутки — масове прилучення до цієї літератури читачів [2, с. 99].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Литвинов Володимир. Ренесансний гуманізм в Україні (Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII століття). К., 2000. 79 с.
2. Оріховський Станіслав. Твори. К., 2004. 104 с.
3. Ціцерон. Про державу. К., 1998. 99 с.
4. Агаркова І. Українська мова. К., 2018. 117с.